

LT

LT

LT

EUROPOS BENDRIJŲ KOMISIJA

Briuselis, 8.7.2009
KOM(2009) 329 galutinis

ŽALIOJI KNYGA

Besimokančio jaunimo judumo skatinimas

ŽALIOJI KNYGA

Besimokančio jaunimo judumo skatinimas

ĮVADAS

Judumo mokymosi tikslais svarbos didėjimas

Judumas mokymosi tikslais, t. y. tarptautinis judumas siekiant įgyti naujų įgūdžių, yra vienas iš svarbiausių būdų, kuriais žmonės, visų pirma jaunimas, gali padidinti savo įsidarbinimo galimybes ateityje ir paskatinti asmeninį tobulėjimą¹. Mokslinių tyrimų duomenys patvirtina, kad judumas mokymosi tikslais didina žmogiškuosius išteklius, nes besimokantys asmenys įgyja naujų žinių, išsiugdo naujus kalbinius įgūdžius ir susipažįsta su įvairiomis kultūromis. Negana to, darbdaviai šias savybes pripažįsta ir jas vertina². Europiečiai, nuo ankstyvo amžiaus mokęsi judumo aplinkoje, dažniau išlieka judūs ir vėliau, kaip darbo rinkos dalyviai. Judumas mokymosi tikslais atliko svarbų vaidmenį suteikiant daugiau atvirumo, europietiško bei tarptautiško švietimo ir mokymo sistemoms ir institucijoms, padarant jas lengviau prieinamas ir veiksmingesnes³. Jis gali padidinti Europos konkurencingumą, padėdamas kurti žinių visuomenę ir taip prisidedamas prie Lisabonos strategijoje numatytų augimo ir darbo vietų kūrimo ekonomikos tikslų.

Ištikus dabartinei ekonomikos krizei, Komisija pabrėžia lemiamą investicijų į švietimą ir mokymą svarbą. Ji taip pat pabrėžia, kad nors tokiais aplinkybėmis gali kilti pagundų atimti išteklius iš šių veiklos sričių, iš tikrųjų būtent ekonomikos sunkmečio laikais reikia ypač saugoti investicijas į žinių ir įgūdžių plėtotę⁴. Todėl besimokančių asmenų judumas turi tapti dalimi atnaujinto siekio stiprinti Europos įgūdžius, gebėjimus kurti naujoves ir didinti konkurencingumą tarptautiniu mastu. Jis taip pat gali padėti įveikti vadinamąjį nejudumo paradoksą, pasireiškiantį tuo, kad net dabar, sunkios krizės laikais, kai kuriose valstybėse ir kai kuriose srityse esama laisvų darbo vietų, nes nepakanka reikiamos kvalifikacijos darbuotojų.

¹ Šioje Žaliojoje knygoje neaptariamas judumas darbo rinkoje, ji skirta judumui mokymosi tikslais aptarti.

² Pavyzdžiui, tyrimas parodė, kad 54% buvusių *Erasmus* programos studentų mano, jog užsienyje praleistas laikotarpis jiems padėjo gauti pirmąjį darbą. Žr. Friedhelmo Maiwormo ir Ulricho Teichlerio „Mokymasis užsienyje ir karjeros pradžia: buvusių programos *Erasmus* studentų patirtis“, 2004 metinės programos *Erasmus* studentų tinklo apžvalgas; Bendrijos programų *Socrates II*, *Leonardo da Vinci II* ir *eLearning* galutinį įvertinimą; programos *Leonardo da Vinci* judumo priemonių poveikio jauniems stažuotojams bei darbuotojams ir socioekonominių veiksmų įtakos analizę, 2007 m.

³ Šią sistemine naudą aukštojo mokslo sektoriui įrodo tyrimas „Programos *Erasmus* poveikis Europos valstybių aukštajam mokslui: kokybė, atvirumas ir tarptautiškumas“, 2008 m. gruodžio mėn., <http://ec.europa.eu/education/erasmus/doc/publ/impact08.pdf>. Taip pat žr. 2007 m. birželio mėn. CSES pateiktą Erasmus Mundus tarpinį įvertinimą, http://ec.europa.eu/education/programmes/mundus/doc/evalreport_en.pdf.

Mokslinių tyrimų srityje Marijos Kiuri programa, skatinanti tyrėjų judumą, padeda tolygiai paskirstyti gabius mokslininkus ne tik Europos, bet ir viso pasaulio šalyse.

⁴ Europos ekonomikos atkūrimo planas, COM(2008) 800, 2008 11 26, p. 15.

Judumas mokymosi tikslais turi ir daugiau teigiamų savybių. Pavyzdžiui, jis gali padėti įveikti izoliacionizmo, protekcionizmo ir ksenofobijos pavojų, kylantį ekonominės krizės laikais. Jis gali padėti jaunimui puoselėti gilesnį europietiškos tapatybės ir pilietybės suvokimą. Be to, jis skatina žinių plitimą, kuris itin svarbus Europos žiniomis grindžiamos visuomenės ateičiai.

Judumas mokymosi tikslais, kuris šiandien dar yra laikomas išimtimi, turėtų tapti prigimtinu europiečio bruožu bei galimybe, kuria pasinaudoti gali kiekvienas Europos jaunuolis. Jis gali įnešti svarų indėlį ateityje užtikrinant Europos Sąjungos konkurencingumą ir sanglaudą.

Kodėl Žalioji knyga?

Pastaruoju metu nemažai svarstyta apie judumą mokymosi tikslais ir jo potencialias galimybes prisidėti prie Europos mokymosi ir įgūdžių įgijimo strategijų. *Erasmus* programos 20-metis 2007 m. sukėlė diskusijų apie judumo privalumus aukštojo mokslo sistemoje ir būtinumą išplėsti judumą į kitas sritis. Taryba padarė išvadą, kad judumas, ypač aukštojo mokslo srityje, yra vienas svarbiausių prioritetų⁵. 2007 m. gruodžio mėn. Europos Komisijos Lisabonos ataskaitoje raginama *Erasmus* programos skatinamą judumą paversti standartine universitetinio išsilavinimo dalimi⁶.

2008 m. sausio mėn. Europos Komisija įkūrė Aukšto lygio ekspertų forumą, kuriam pavesta iširti, kaip plėsti ne tik universitetinį, bet ir bendrąjį jaunimo judumą. Forumas 2008 m. birželio mėn. pateikė ataskaitą, kurioje raginama paversti judumą Europos jaunimo gyvenimo taisykle, o ne išimtimi.⁷ 2008 m. birželio mėn. „Atnaujinta socialinė darbotvarkė: galimybės, prieinamumas ir solidarumas Europoje XXI amžiuje“⁸ patvirtinta, kad Komisija ir toliau puoselės „penktąją laisvę“, šalindama laisvo žinių judėjimo kliūtis ir skatindama konkrečių grupių, tokių kaip jaunimas, judumą. Joje buvo pranešta, kad pastaruoju klausimu 2009 m. planuojama parengti Žalioją knygą.

2008 m. lapkričio mėn. Taryba padarė išvadą, kad „kiekvienas jaunuolis per studijas, praktiką, stažuotes ar savanorišką veiklą turi turėti galimybę pasinaudoti kokia nors judumo forma“. Ji paragino valstybes nares ir ypač Europos Komisiją toliau vystyti judumo koncepciją, taikytiną visiems jaunuoliams studijose, praktikoje, stažuotčių pavidalu arba savanoriškos veiklos kontekste⁹.

Leveno komunikate, kurį 2009 m. balandžio 29 d. priėmė Bolonijos procese dalyvaujančių valstybių aukštojo mokslo ministrai, nurodyta, kad 2020 m. bent 20 % Europos aukštųjų mokyklų absolventų būtų studijavę arba atlikę praktiką užsienyje¹⁰.

2009 m. birželio mėn. paskelbtame Komisijos komunikate, kuriame nagrinėjami judumo klausimai, judumo skatinimas įvardytas kaip vienas svarbiausių dabarties recesijos įveikimo ir

⁵ 2007 m. lapkričio 23 d. Tarybos rezoliucija dėl universitetų modernizavimo siekiant stiprinti Europos konkurencingumą pasaulio žinių ekonomikoje.

⁶ Strateginė atnaujintos Lisabonos strategijos ekonomikos augimui ir darbo vietų kūrimui ataskaita. naujo ciklo pradžia (2008–2010 m.), COM(2007) 803.

⁷ Aukšto lygio ekspertų forumo judumo ataskaita, 2008 m. birželio mėn.
http://ec.europa.eu/education/programmes/mundus/doc/evalreport_en.pdf.

⁸ COM (2008) 412.

⁹ Tarybos ir valstybių narių vyriausybės atstovų išvados apie jaunimo judumą, 2008 m. lapkričio 20 ir 21 d. (OL C 320, 2008 12 16),
http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/Docs/pressData/en/educ/104249.pdf.

¹⁰ http://www.ond.vlaanderen.be/hogeronderwijs/bologna/conference/documents/Leuven_Louvain-la-Neuve_Communique_April_2009.pdf.

darbo vietų kūrimo skatinimo prioritetų. Jame konkrečiai pabrėžiama, kad judumą galima laikyti darbo neturinčio jaunimo galimybe pagerinti įgūdžius¹¹.

Trumpai tariant, politikai ir ekspertai ne kartą svarstė judumo mokymosi tikslais privalumus bei jo plėtotės galimybes. Esama aiškaus sutarimo palaikyti judumo galimybių plėtotę, suteikti daugiau galimybių didesniajam jaunuolių skaičiui. Dabar, remiantis šiuo sutarimu, reikia nustatyti šių siekių įgyvendinimo strategijas. Žaliosios knygos paskirtis – įtraukti į diskusijas suinteresuotąsias šalis ir plačiąją visuomenę, sužinoti jų nuomonę apie tai, kokiais būdais geriausia iš esmės padidinti jaunimo galimybes įgyti judumo patirties.

Kokio pobūdžio judumas?

Šioje žaliojoje knygoje aptariami įvairiausi klausimai, Susiję su besimokančio jaunimo įvairiuose švietimo sistemos etapuose – mokinių, moksleivių, Bakaluro studijų, magistrantų ir doktorantų, taip pat stažuotojų, pameistrių, jaunimo mainų programų dalyvių, savanorių ar profesinių mokyklų moksleivių Europos Sąjungoje ir už jos ribų – padėtimi. Joje pripažįstama judumo mokymosi tikslais svarba visuose mokslo dalykuose ir srityse, tokiose kaip kultūra, mokslas, technologijos, menai, sportas bei jaunimo verslumo programos. Ja siekiama skatinti tyrimus, kaip geriau pasinaudoti esamais ir naujais mechanizmais bei priemonėmis jaunimo judumui mokymosi tikslais skatinti, ir kaip į šią veiklą įtraukti įvairių lygmenų – ES, nacionalines, regionines ir vietos – valdžios institucijas bei kitas suinteresuotąsias šalis – verslo, pilietinės visuomenės struktūras ir privačius asmenis.

Šioje žaliojoje knygoje:

- siekiama skatinti *organizuotą judumą mokymosi tikslais*. Tai reiškia, kad judumas turi būti susietas su konkrečiais mokymosi rezultatais ir padėti įgyti kvalifikaciją, kreditus ir (arba) profesinę patirtį. Galima įtraukti ir savanorių darbą ir neformalųjį mokymąsi – judumas šiose srityse gali tapti labai veiksmingu būdu įtraukti jaunimą, kuris paprastai neturėtų galimybių dalyvauti judumo programose, – su sąlyga, kad ši veikla būtų tinkamai patvirtinta. Knygoje kalbama ne tik apie Europos programų skatinamą judumą, bet ir apie kitas judumo formas, palaikomas valstybių narių arba paremtas privačiomis iniciatyvomis;
- atsižvelgiant į Tarybos pageidavimą, išdėstyta 2008 m. lapkričio mėn. paskelbtose išvadose, pirmiausia aptariamas judumas valstybėse, šiuo metu dalyvaujančiose ES programose, kartu siekiant užmegzti mainų ryšius su pasaulio šalimis. Dėmesio centre yra tarpvalstybinis judumas: remiamasi prielaida, kad persikėlimas į kitą valstybę gali suteikti daugiau iššūkių ir galimybių ir todėl nusipelno ES konsultacijų šiuo klausimu;
- skatinamas ne tik judumas „iš panašios į panašią vietą“ skirtingose valstybėse, bet ir judumas atskiruose sektoriuose (mokyklose, universitetuose, įmonėse ir kt.). Joje aptariamas ir perėjimas *iš vieno sektoriaus į kitą* – iš švietimo sistemos į verslo pasaulį ir atvirkščiai; iš švietimo sistemos į savanorystės veiklą; iš profesinio rengimo į akademinę veiklą; iš viešųjų mokslinio tyrimo įstaigų į verslą;
- daugiausia dėmesio skiriama *fiziniam judumui*, tačiau *pripažįstama* ir *virtualiojo judumo reikšmė* – informacijos ir ryšių technologijų naudojimas, užmezgant ir palaikant ryšius su kitais besimokančiais jaunuoliais. Tai ir kaip priemonė parengti, praturtinti bei pratęsti

¹¹ Komisijos komunikatas „Bendras įsipareigojimas užimtumo srityje“, COM(2009)257.

fizinio judumo veiksmus, ir veikla, savaime teikianti panašios naudos, kaip ir fizinis judumas. Virtualusis judumas, kurį remia programa *Comenius eTwinning* arba socialinių tinklų programos, gali būti ypač naudingas supažindinant mokyklinio amžiaus jaunimą su kitomis kultūromis;

- didžiausias dėmesys skiriamas *jaunimo judumui*, anaipol nenorint pasakyti, kad judumas mokymosi tikslais nėra svarbus visoms amžiaus grupėms; laikantis Mokymosi visą gyvenimą programos nuostatų, mokymuisi nėra nustatytų amžiaus ribų, tačiau numatoma, kad pagrindinė tikslinė grupė bus 16 – 35 m. amžiaus žmonės.

Kokia dabartinė padėtis?

ES jau seniai remia judumą mokymosi tikslais įvairiomis programomis bei iniciatyvomis, konkrečiai – 2007–2013 m. Mokymosi visą gyvenimą programa, apimančia daug sričių¹². Judumas mokymosi tikslais remiamas ir iš struktūrinių fondų. Aukštojo mokslo įstaigų darbuotojų ir studentų judumas ir mainai tarp Europos ir kitų pasaulio šalių universitetų remiamų pagal programas *Erasmus Mundus* ir *Tempus*.

Negana to, padedant Europos Komisijai sukurta daug judumo skatinimo priemonių, tokių kaip *Europass*, Europos kreditų perkėlimo sistema (ECTS), veikianti aukštojo mokslo srityje, diplomų priedai, Europos kvalifikacijų sąranga mokymuisi visą gyvenimą, Europos profesinio mokymo kreditų sistema (ECVET), „Jaunimo pasas“, portalas EURAXESS, vadinamoji studentų vizų direktyva¹³ ir vadinamoji mokslininko viza¹⁴.

Visos šiuo metu veikiančios judumo skatinimo programos, priemonės bei iniciatyvos, pasiekia įvairius Europos jaunimo sluoksnius. Vis dėlto judumas iki šiol tebėra ne tiek taisyklė, kiek išimtis, jis lengviau prieinamas vienoms grupėms – pvz. studentams, – negu kitoms, pvz., profesinių mokyklų praktikantams ir pameistriams, kuriems iki šiol kyla daug praktinių kliūčių. 2006 m. apie 310 000 jaunuolių galėjo pasinaudoti Europos programų siūlomomis judumo galimybėmis – tai sudaro vos 0,3 % ES gyvenančių 16-29 m. amžiaus jaunuolių. Akivaizdu, kad šioje srityje gali būti nuveikta daug daugiau.

Struktūra

Žaliają knygą sudaro trys skyriai. Pirmame skyriuje aptariami klausimai, susiję su pasirengimu dalyvauti judumo programoje, t. y. informavimas, motyvavimas, kalbinis parengimas ir t. t. Antrame skyriuje aptariamas užsienyje praleistas laikotarpis (įskaitant būsto ir kuravimo klausimus) ir analizuojamas laikotarpis po judumo, pavyzdžiui, patirties

¹² Jos yra tokios: aukštasis mokslas (*Erasmus, Erasmus Mundus, Marie Curie*) studentams, doktorantams ir aukštųjų mokyklų darbuotojams; aukštasis mokslas ir moksliniai tyrimai (*Marie Curie*, judumas Kompetencijos tinkluose ir Technologijų platformose); iš aukštojo mokslo į verslą (*Erasmus* ir *Marie Curie* atitinkamos sritys); profesinis ugdymas ir pameistrystė (*Leonardo*); antrosios pakopos studijos (*Comenius*); suaugusiųjų mokymasis ir vyresnio amžiaus asmenų savanoriška veikla (*Grundtvig*); kultūra (Kultūros programa); jaunimo mainai ir savanorystė (Veiklus jaunimas); savanoriška veikla (Europos savanorių tarnyba, veikianti pagal programą „Veiklus jaunimas“); pilietinė visuomenė (programa „Europa piliečiams“) bei parengiamoji veikla programa „*Erasmus* jauniems verslininkams“.

¹³ 2004 m. gruodžio 13 d. Tarybos direktyva 2004/114/EB dėl trečiosios šalies piliečių įleidimo studijų, mokinių mainų, neatlygintino stažavimosi ar savanoriškos tarnybos tikslais sąlygų.

¹⁴ 2005 m. spalio 12 d. Tarybos direktyva 2005/71/EB dėl konkrečios įleidimo trečiųjų šalių piliečiams atvykti mokslinių tyrimų tikslais tvarkos.

patvirtinimas ir pripažinimas. Trečiame skyriuje pateikiami naujos partnerystės jaunimo judumo skatinimo pasiūlymai.

1. PASIRENGIMAS DALYVVAUTI JUDUMO MOKYMOŠI TIKSLAIS PROGRAMOJE

Kruopštus pasirengimas gali lemti judumo mokymosi tikslais sėkmę ir privalo tapti bet kokio projekto arba programos svarbiausia dalimi. Judumo galimybių ieškantiems jaunuoliams turi būti prieinama informacija apie visus variantus, jų finansavimą, jie turi būti konsultuojami praktiniais klausimais.

1.1. Informacija ir gairės

Internetas ir kitos elektroninės informacijos bei ryšių priemonės suteikia jaunuoliams galimybių pasirengti išvykimui į užsienį, išmokti kalbą, susipažinti su šalimi, į kurią ketinama vykti, su jos kultūra ir priimančia institucija, užmegzti tiesioginius kontaktus ir t. t. Yra daug įvairios informacijos, susijusios su judumu. Ją galima suskirstyti į tris pagrindines grupes:

- **galimybės gauti finansavimą:** Europos Sąjungos programos, skirtos judumui remti, kurių daugelis veikia pagal „Mokymosi visą gyvenimą“ ar „Veiklaus jaunimo“ programas, jau buvo išvardytos. Komisijos iniciatyvas papildo gausios nacionalinio ar regionų lygmens iniciatyvos, tarp jų ir programos, vykdomos įvairių įmonių, fondų ir t. t.

- **jaunimo galimybės mokytis (švietimo ir mokymo programos):** Komisija yra sukūrusi įvairių informacinių portalų, tokių kaip PLOTEUS (Mokymosi galimybių visoje Europoje portalas)¹⁵, Jaunimo portalas¹⁶, Studijos Europoje¹⁷, *Euraxess* – Judžiųjų mokslo darbuotojų portalas¹⁸, Marijos Kiuri interneto svetainė visai *Marie Curie* programų veiklai¹⁹, „Jūsų Europa“²⁰, *Euroguidance* (Europos profesinio orientavimo portalas)²¹, *EURES* (Europos darbo jėgos judumo portalas)²² ir *Eurodesk* portalas²³, programa *Erasmus* jaunesiems verslininkams²⁴ (e parama, MVI, teikiama mokymo ir judumo tikslais)²⁵.

- **praktinės gairės** apgyvendinimo, finansavimo, pragyvenimo išlaidų, teisiniais (pvz., vizų taisyklės, darbo leidimai, draudimas ir kt.) klausimais.

Šie informacijos šaltiniai skirti ne tik pavieniams asmenims, bet ir institucijoms bei asociacijoms, organizuojančioms jaunimo judumą kaip sudedamąją mokymo kurso, studijų programos, savanoriškos veiklos projekto ir kt. dalį.

Šiuo metu veikiančios informacinės iniciatyvos yra naudingos, tačiau aišku, kad vis dar trūksta žinių apie esamas priemones ir programas, be to, nepakankamas supratimas apie

¹⁵ <http://ec.europa.eu/ploteus/home.jsp?language=en>.

¹⁶ http://europa.eu/youth/index.cfm?l_id=en.

¹⁷ <http://www.study-in-europe.org/>.

¹⁸ <http://ec.europa.eu/euraxess>.

¹⁹ <http://ec.europa.eu/mariecurieactions/>.

²⁰ http://ec.europa.eu/youreurope/index_en.html.

²¹ <http://www.euroguidance.net/>.

²² <http://ec.europa.eu/eures>.

²³ <http://www.eurodesk.org>.

²⁴ <http://www.erasmus-entrepreneurs.eu>.

²⁵ http://ec.europa.eu/enterprise/entrepreneurship/craft/craft-skills_training/skills_training_main_en.htm.

judumo galimybes ir paramą jaunimo judumui plačiaja prasme. Informaciją reikia dažniau atnaujinti ir padaryti lengviau prieinama; tai ne kartą buvo pabrėžta, o visai neseniai, 2008 m. lapkričio mėn., tai padarė Europos Taryba. Jaunimas dažnai nežino apie esamas galimybes: tiek aukštųjų mokyklų studentai bei mokslininkai, tiek bendrojo lavinimo ir profesinių mokyklų moksleiviai, savanoriai, pameistriai ir t. t.

Geroji patirtis. Studijos Vokietijoje

Aštuoniakalbėje interneto svetainėje [study-in-germany.de](http://www.study-in-germany.de), veikianti aštuoniomis kalbomis, vienoje vietoje pateikiama informacija apie studijas ir stipendijas Vokietijoje, bendras gyvenimo sąlygas, tokias kaip būstas, maistas ir sportas.

www.study-in-germany.de

Euronaver

Euronaver.net yra Europos tinklas, skirtas skatinti tarpvalstybinį judumą profesinio švietimo ir mokymo srityje. Čia galima pasisemti žinių Europos žinių keistis gerąja patirtimi judumo srityje. Daugiausiai dėmesio skirta konkrečioms pameistrystės ir pirminio profesinio švietimo ir mokymo reikmėms įgūdžių reikalaujančiose amatų srityse ir mažose bei vidutinėse įmonėse. Jis daugiausia skirtas verslo organizacijoms, profesinio švietimo ir mokymo paslaugų teikėjams, tarpininkams ir įmonėms.

www.euronaver.net

Kaip galima pagerinti su judumu susijusios informacijos ir konsultacijų kokybę?

Prašome pateikti gerosios patirties pavyzdžių, tarp jų – priemonių ir būdų, kurie padėtų skleisti tokią informaciją.

1.2. Skatinimas ir motyvacija

Daugelis ekspertų sutaria, kad judumas mokymosi tikslais jaunimui yra naudingas. Tačiau gali būti, kad patys jaunuoliai ne visai supranta tokio judumo teikiamą naudą.

Yra daug veiksnių, galinčių sutrukdyti jaunuoliams net svarstyti išvykimo į užsienį galimybes: noras greičiau užbaigti studijas, ar darbas, finansavimo stoka, nepakankamos kalbos žinios ir žinios apie kitas kultūras, taip pat nenoras „palikti namus“. Jaunimas bus labiau linkęs naudotis judumo galimybėmis, jei jam bus geriau paaiškinta judumo mokymosi tikslais teikiama nauda. Bendrojo lavinimo ir profesinių mokyklų mokytojai, su jaunuimu dirbantys asmenys ir vadovai atlieka ypač svarbų vaidmenį skatinant ir remiant judumą, jie gali patys tapti teigiamais pavyzdžiais, savo veikloje pripažindami judumo mokymosi tikslais teikiamą naudą. Kitas klausimas – kaip skatinti motyvaciją tų, kurie priima judumo programų dalyvius, tarp jų jaunuosius verslininkus ir pameistrius.

Jaunuoliai turi būti įsitikinę, kad dalyvavimas judumo programoje atneš teigiamų rezultatų. Itin svarbu, kad jų veiklos užsienyje rezultatai būtų pripažinti. Ar ECTS, ECVET ir panašiose kreditų perkėlimo sistemose bus oficialiai pripažinti ir užskaityti jų surinkti kreditai? Ar įgytieji įgūdžiai bus atitinkamai pripažinti, pavyzdžiui, diplomo priede, *Europass* ar „Jaunimo pase“? Atlikti tyrimai rodo, kad nepaisant ilgalaikių susitarimų, judumu mokymosi tikslais programų dalyviai pernelyg dažnai susiduria su sunkumais, susijusiais su pasiekimų pripažinimu, kurio jie tikėjosi. Tai labai žalinga tiems, kurie tiesiogiai su tuo susiduria, ir tikrai menkina daugelio kitų entuziazmą dalyvauti judumo mokymosi tikslais veikloje. Problemos, susijusios su pasiekimų pripažinimu, aptariamos 2.2. skyriuje.

Europos regioninius, bendrovių, institucijų, Europos specialistų ir studentų asociacijų bei kitus susijusius tinklus galima kviesti aktyviau skatinti jaunimo judumą ir stiprinti vietas bei regioninių institucijų vaidmenį skatinant bei remiant judumą. Jaunimą reikia informuoti apie naudą, kurios galima gauti iš šios patirties asmeninio tobulėjimo, įsidarbinimo galimybių, kitų kultūrų pažinimo ir užsienio kalbų mokėjimo. Siekiant didinti motyvaciją, būtina atsižvelgti į labai skirtingus judumo teikiamus privalumus ir iššūkius įvairioms grupėms – nuo moksleivių iki jaunųjų verslininkų.

Ką galima padaryti, siekiant labiau skatinti jaunimą dalyvauti judumo programose, kaip didinti jaunimo motyvaciją? Kaip pasiekti didžiausią poveikį? Prašome pateikti konkrečių gerosios patirties šioje srityje pavyzdžių.

Kokios, jūsų manymu, yra didžiausios jaunimo judumo kliūtys?

1.3. Kalbos ir kultūra

Vieni iš svarbiausių gebėjimų, įgyjamų judumo mokymosi tikslais dėka, yra užsienio kalbų mokėjimas ir tarpkultūrinio bendravimo įgūdžiai. Gyvenimas, studijos ir darbas svetimose šalyse teikia galimybę visiškai pasinerti į kitą kalbą ir kultūrą. Užsienio kalbų mokėjimas ir tarpkultūrinio bendravimo įgūdžiai didina profesines galimybes, Europos darbo jėgos lygį ir yra esminė tikrosios europiečio tapatybės dalis. Svarbiausias instrumentas yra 2002 m. Europos Vadovų Tarybos patvirtintas Barselonos tikslas, pagal kurį siekiama, kad nuo labai ankstyvo amžiaus vaikas būtų mokomas bent dviejų užsienio kalbų. Pažanga siekiant šio tikslo, taip pat kalbos įgūdžių ir judumo mokymosi tikslais sąsajos buvo aptartos 2008 m. strateginiame Komunikate dėl daugiakalbystės²⁶.

Geresnis kalbų mokymas sudarė sąlygas judumui, kuris be jo būtų buvęs neįmanomas; vis dėlto pažanga netolygi ir kai kurioms jaunimo grupėms, pavyzdžiui, profesinio švietimo ir mokymo srityje, užsienio kalbos tebėra didžiulė kliūtis. Tačiau Europos kalbų įvairovė yra vienas iš pamatinių jos turtų, todėl svarbu užtikrinti, kad būtų skatinamas judumas ir į valstybes, kuriose kalbama ne tokiomis populiariomis kalbomis.

Geroji patirtis: Projektas Glossomuseums

Projektas Glossomuseums padeda skatinti kalbų mokymąsi ir palaiko Europos kalbine įvairovę. Tai interaktyvi 12 organizacijų iš Graikijos, Vokietijos, Danijos, Ispanijos, Prancūzijos, Italijos ir Portugalijos partnerystė. Pagrindiniai projekto tikslai – supažindinti moksleivius su kai kurių oficialiųjų ES kalbų – ypač rečiau vartojamų ir rečiau mokomų – ypatumais, ir skatinti išmokti antrąją užsienio kalbą. Programa taip pat skatina visą gyvenimą trunkantį kalbų mokymąsi bei bendrojo Europos kultūros paveldo tyrinėjimą.

www.ecose.org

Kaip geriausia šalinti kalbines ir kultūrines judumo kliūtis?

Prašome pateikti gerosios patirties pavyzdžių.

²⁶ Daugiakalbystė – Europos turtas ir bendras rūpestis, COM(2008) 566.

1.4. Teisiniai klausimai

Svarbus pasirengimo laikotarpio aspektas yra susijęs su teisine judaus jaunimo padėtimi jį priimančiose šalyje. ES plėtra labai išplėtė geografines jaunimo judumo ribas. Tačiau iki šiol lieka daug administracinių ir teisinių problemų. Žmogaus, studijuojančio ar atvykusio į stažuotę užsienio šalyje, teisinė padėtis dažniausiai būna gana aiški, tačiau tai ne visada galima pasakyti apie judų jaunimą, kuris negali būti griežtai priskiriamas minėtoms kategorijoms (kaip antai, jauni specialistai, menininkai, dizaineriai, verslininkai).

Teisinės normos kai kuriose šalyse gali trukdyti judumui, ypač bendrojo lavinimo ir profesinio rengimo lygmenyje. Būtų naudinga sukurti saugią nepilnamečių judumo sistemą. Europos stažuotojo statusas galėtų padėti įveikti konkrečius sunkumus, susijusius su darbu užsienyje, atsirandančius dėl skirtingų šios veiklos taisyklių, pavyzdžiui, dėl darbo užmokesčio ar darbo sutarčių. Aukštojo mokslo srityje išlieka problemų doktorantams ir (arba) jaunesiems mokslininkams, kurių statusas gali būti įvairus – studento, stipendijos gavėjo ir (arba) darbuotojo. Neaiškumai dėl statuso sukelia socialinės apsaugos problemų ir gali atgrasyti nuo judumo²⁷.

Su kokiomis svarbiausiomis judumo teisinėmis kliūtimis jums teko susidurti? Prašome pateikti konkrečių pavyzdžių.

Gal galite pateikti gerosios patirties pavyzdžių įveikiant teisinės judumo kliūtis?

1.5. Stipendijų ir paskolų perkėlimo galimybės

Buvimui užsienio šalyje reikia pasiręgti ir finansiškai. Svarbus pajamų šaltinis, šalia stipendijų, gali būti savo šalyje gaunamos socialinės išmokos ir paskolos. Tačiau šių ir kitų tiesioginės bei netiesioginės paramos formų dažnai negalima perkelti į kitą valstybę, kartais net pažeidžiant Bendrijos įstatymus; taip menkinama jaunimo motyvacija vykti į užsienį. Pavyzdžiui, aukštojo mokslo srityje tik nedaugelis valstybių leidžia perkelti į kitą šalį visas stipendijas ir paskolas, o keturios valstybės narės visai neleidžia jų perkelti²⁸.

Europos Teisingumo Teismas 1990 m. nusprendė, kad darbuotojų migrantų vaikai, apsisprendę studijuoti kitoje valstybėje narėje, negu gyvena, turi gauti tokias pačias išmokas, kokiomis galėtų naudotis ir savo gyvenamojoje šalyje²⁹. 2007 m. priimtame sprendime³⁰ Teismas išplėtė šią nuostatą, kad ji galiotų ne tik darbuotojų migrantų šeimų nariams, nurodydamas, kad jei valstybė narė teikia savo gyventojams švietimo ir mokymo paramą, o gyventojai nori siekti švietimo ir mokymo tikslų kitoje valstybėje narėje, gyventojus priėmusi valstybė narė negali reikalauti, kad užsienio valstybės programa būtų tęsinys programos, vykdomos gimtojoje šalyje. Komisija ir toliau imsis veiksmų prieš valstybes nares, kurios prieštarauja Bendrijos įstatymams šioje srityje.

Informacija: Sujungtos bylos C-11/06 Rhiannon Morgan v Bezirksregierung Köln ir C-12/06

²⁷ Žr. Komisijos komunikatą „Geresnės karjeros ir judumo galimybės. Mokslo darbuotojams skirta Europos partnerystė“, COM(2008) 317.

²⁸ Žr. *Eurydice* ataskaitą: Aukštasis mokslas 2009 m. Bolonijos proceso raida.

²⁹ Byla C-308/89, di Leo, Europos Teismo ataskaitos 1990, p. I-4185.

³⁰ Sujungtos bylos: C-11/06 Morgan ir C-12/06 Bucher, Europos Teismo ataskaitos, 2007, p. I-9161.

Iris Bucher v Landrat des Kreises Düren, 2007 m. spalio 23 d. sprendimas.

Europos Teisingumo Teismas nusprendė, kad nors valstybės narės pačios nustato savo mokymo turinį ir švietimo sistemos organizavimą, ši kompetencija turi būti suderinta su Bendrijos teisės aktais, o konkrečiai – atitikti Sąjungos piliečių laisvo judėjimo reikalavimą, nustatytą EB sutarties 18 straipsnyje. Todėl jei valstybė narė yra nustačiusi tokią švietimo ar stipendijų sistemą, pagal kurią kitoje valstybėje narėje besimokantiems asmenims, būtų mokama stipendija, ji taip pat turi užtikrinti, kad tokios stipendijos skyrimo tvarka neprieštarautų laisvo judėjimo teisei.

Valstybės narės, šios srities *aquis* žino ir pažeidimai yra veikiau išimtis negu taisyklė, tačiau Komisija mano, kad būtų naudinga paskelbti vadovą valstybių narių valstybės institucijoms ir suinteresuotosioms šalims, išdėstant svarbiausią iki šiol Teismo nustatytą teismų praktiką. Šiame vadove būtų aptarti tokie klausimai, kaip švietimo įstaigų prieinamumas, diplomų pripažinimas, stipendijų perkėlimo problemos ir kitos studentų teisės jį priėmusioje mokytis valstybėje bei gimtojoje valstybėje.

Su kokiomis kliūtimis susidūrėte, perkeldami stipendijas bei paskolas arba mėgindami gauti išmokas? Prašome pateikti konkrečių pavyzdžių.

1.6. Judumas iš Europos Sąjungos ir į ją

Jaunų europiečių judumo skatinimas, kaip ir trečiųjų šalių jaunimo pritraukimas į Europą, yra svarbus ateities Europos konkurencingumo veiksnys. Sklandžiam programos *Erasmus Mundus* studentų judumui į ES pirmuoju programos įgyvendinimo etapu³¹ gerokai trukdė vizų problemos. Vadovaujantis Direktyva 2004/114/EB („studentų direktyva“)³², ES valstybės narės privalo palengvinti priėmimo procedūrą studentams, laiku išduoti reikalingą vizą. Yra numatytos nuostatos, leidžiančios trečiųjų šalių gyventojams studijuoti įvairiose ES valstybėse narėse. Direktyva perkelta į beveik visų ES valstybių nacionalinę teisę, ir trečiųjų šalių studentai gali remtis jos nuostatomis, jei turi ilgai laukti reikalingų vizų arba leidimo gyventi.

Kitos grupės, susijusios su judumu už ES ribų, pavyzdžiui, ES savanorystės, mokinių mainų arba neatlygintino stažavimosi programų dalyviai, taip pat susiduria su konkrečiomis kliūtimis, daugiausia problemomis dėl vizų. Todėl ES valstybės narės galėtų pasinaudoti galimybe ir šioms grupėms taikyti studentų direktyvą 2004/114/EB. Komisija 2010 m. įvertins šios direktyvos taikymą valstybėse narėse ir pateiks ataskaitą.

Tarybos direktyvoje 2005/71/EB³³ numatyti specialūs leidimai gyventi užsienio mokslo darbuotojams, nepriklausomai nuo jų sutarties (darbuotojas, savarankiškai dirbantis asmuo, stipendijos gavėjas). Kad toks leidimas būtų gautas greitai, pakanka paprastos sutarties („susitarimas dėl priėmimo“) su pripažinta valstybine ar privačia Europos mokslo tyrimų organizacija, kurioje nurodyti mokslininko moksliniai gebėjimai, finansinės priemonės ir sveikatos draudimo sąlygos. Tokia sistema turi daug privalumų: leidžia apsieiti be darbo

³¹ Tarpinis programos *Erasmus Mundus* įvertinimas, atliktas CSES 2007 m. birželio mėn. http://ec.europa.eu/education/programmes/mundus/doc/evalreport_en.pdf.

³² 2004 m. gruodžio 13 d. Tarybos direktyva 2004/114/EB dėl trečiosios šalies piliečių įleidimo studijų, mokinių mainų, neatlygintino stažavimosi ar savanoriškos tarnybos tikslais sąlygų.

³³ 2005 m. spalio 12 d. Tarybos direktyva 2005/71/EB dėl konkrečios leidimo trečiųjų šalių piliečiams atvykti mokslinių tyrimų tikslais tvarkos (OL L 289, 2005 11 3, p. 15).

leidimų, padeda neiškirti šeimų, spartina priėmimo procedūrą ir užtikrina sklandesnį judumą ES viduje³⁴.

Geroji patirtis:

Greitosios vizos, išduodamos AIESEC stažuotojams Danijoje

Tarptautinės studentų asociacijos AIESEC Danijos skyrius susitarė su Danijos Užsienio reikalų ministerija dėl pagreitinotos vizų išdavimo procedūros AIESEC nariams, gyvenantiems ne ES valstybėse ir atvykstantiems į Daniją stažuotis. Dėl šio susitarimo AIESEC nariams vizos išduodamos ne per 2–3 mėnesius, o per 3–4 savaites po dokumentų pateikimo.

<http://www.aiesec.org>

Ką dar galima padaryti, skatinant judumą į Europos Sąjungos valstybes ir iš jų? Kaip tai reikėtų daryti?

Prašome pateikti gerosios patirties pavyzdžius.

1.7. Pasirengimas dalyvauti judumo programoje ir kokybės užtikrinimo klausimai

Aišku, kad judumas daugiausiai naudos suteiks jaunimui, ir jis tvirčiausiai įsitikins judumo verte, jei dalyvavimui judumo programoje bus gerai pasirengta, o procesai tinkamai valdomi. Judumo mokymosi tikslais organizatoriai turi parengti tinkamus dalyvių atrankos mechanizmus. Atranka turi būti sąžininga ir skaidri. Siunčiančios ir priimančios institucijos turi bendradarbiauti ieškodamos dalyviams tinkamiausios priimančios institucijos. Šio etapo dalis – tinkamas dalyvių parengimas, įskaitant kalbos mokymą ir supažindinimą su kultūra. Judumo laikotarpis užsienyje turėtų ne tik kiek galima geriau atitikti pavienio dalyvio mokymosi reikmes, jo igūdžius ir motyvaciją, bet ir juos plėtoti bei papildyti. Šiuo klausimu gaires teikia Europos mobilumo kokybės chartija, nes joje išvardyti bendrieji principai, į kuriuos reikia atsižvelgti (žr. informacinį interparą žemiau). Kitos chartijos parengtos ir kituose sektoriuose, pavyzdžiui, profesinio mokymo (*Leonardo da Vinci* judumo kokybės išsipareigojimas), mokslinių tyrimų (Europos mokslo darbuotojų chartija ir elgesio kodeksas³⁵), aukštojo mokslo (*Erasmus* studentų chartija³⁶), savanorių veiklos (Europos savanorių tarnybos chartija³⁷), taip pat verslo (programos *Erasmus* jauniejiems verslininkams išsipareigojimas³⁸). Apskritai, ir siunčiančioji, ir priimančioji organizacijos turėtų būti aiškiai išsipareigojusios siekti kuo geresnės kokybės.

Taip pat patartina sudaryti mokymosi ar rengimo susitarimą, įvertinant dalyvio žinių bei igūdžių lygį ir jo kalbinį pasirengimą, kuriam pritartų siunčiančioji bei priimančioji organizacijos ir pats dalyvis. Susitarime turi būti nustatyti mokymosi tikslai ir laukiami rezultatai, o taip pat nurodyta, kaip juos pasiekti, įgyvendinti ir pripažinti.

Informacija. Europos mobilumo kokybės chartija

2006 m. Europos Parlamento ir Tarybos Rekomendacijoje dėl tarptautinio mobilumo

³⁴ http://ec.europa.eu/euraxess/index_en.cfm?11=17&12=0&13=1&CFID=88944&CFTOKEN=69293189.

³⁵ http://ec.europa.eu/euraxess/index_en.cfm?11=0&12=3.

³⁶ http://ec.europa.eu/education/archive/million/charter_en.html.

³⁷ http://ec.europa.eu/youth/pdf/doc716_en.pdf.

³⁸ Žr. programos Erasmus jauniejiems verslininkams vadovą <http://www.erasmus-entrepreneurs.eu/upload/H840-290%20Erasmus%20Guide.pdf>.

Bendrijoje švietimo ir mokymo tikslais trumpai aprašytos problemos, susijusios su šio tipo judumu. Europos mobilumo kokybės chartijoje, kuri yra Rekomendacijos dalis, pateikiamas svarbiausių problemų, į kurias reikia atsižvelgti organizuojant judumą mokymosi tikslais sąrašas; jį galima pritaikyti įvairioms aplinkybėms, nuo mokyklų iki pameistrių darbo ir t. t. Sąraše ypač išskiriama būtinybė sudaryti mokymosi planą, kuriam pritartų visi dalyviai (siunčiančioji, priimančioji institucijos ir pats dalyvis).
http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/site/en/oj/2006/l_394/l_39420061230en00050009.pdf

Geroji patirtis: Ap n' go

Ap n' go – tai platforma, kurioje studentai ir pameistriai gali ieškoti darbo ar stažuotės užsienyje, o bendrovės, suinteresuotos priimti jaunus stažuotojus ar laikinus darbuotojus, pateikia savo reikalavimus. Interneto svetainė padeda abiem pusėms užmegzti ryšius. Be to, svetainėje pateikiama praktinių patarimų ir informacijos studentams ar pameistriams ir bendrovėms, įvairiakalbės interneto paieškos priemonės; studentai ir įmonės gali dalytis patirtimi ir gerosios patirties pavyzdžiais.

www.ap-and-go.eu

Kokių priemonių reikėtų imtis, kad būtų užtikrinta judumo programos kokybė?

Prašome pateikti gerosios patirties pavyzdžių.

1.8. Pasiekti socialiai pažeidžiamas grupes

Kyla poreikis įtraukti tas gyventojų grupes, kurios paprastai neturi jokių judumo galimybių. Argumentai už judumą mokymosi tikslais – globalizacijos keliamų problemų sprendimas, konkurencingumo didinimas ir socialinės sanglaudos stiprinimas – dar labiau tinka socialiai pažeidžiamų žmonių grupėms, nes jos yra jautriausios. Visos judumo skatinimo priemonės turi būti ypač pritaikytos asmenims, jau ir taip turintiems įveikti konkrečius sunkumus, pvz., ekonominiu ar socialiniu požiūriu pažeidžiamoms grupėms, specialiųjų poreikių turintiems asmenims ar mažiau privilegijuotoms migrantų grupėms. Pagal Mokymosi visą gyvenimą programą „Veiklus jaunimas“ ir programą *Erasmus Mundus* teikiama konkreti parama specialiųjų poreikių turintiems asmenims. Šią praktiką galima išplėsti į kitas programas ir judumo skatinimo veiksmus, nes šioms grupėms ypač svarbios judumo mokymosi tikslais teikiamos galimybės asmenybės vystymui.

Geroji patirtis. Gestų kalbos sklaida

Gestų kalba yra visiškai būtina kurčiųjų arba neprigirdinčiųjų bendravimo priemonė. Tačiau, kitaip negu įprasta manyti, gestų kalba nėra visuotinė, todėl kurtiesiems studentams sunku išvykti studijuoti į užsienį. „Gestų kalbos sklaida“ internetinis gestų kalbos žodynas, pirmą kartą suteikia vizualinę pagalbą asmenims, norintiems išreikšti konkrečius terminus kitų šalių gestų kalba. Šis žodynas sukurtas norint padėti profesinio mokymo programose dalyvaujantiems asmenims, išvykstantiems stažuotis į užsienį. Šiuo metu jame galima rasti 11 šalių gestų kalbas.

www.spreadthesign.com

Kokių pagrindinių sunkumų patiria socialiai pažeidžiamos grupės judumo mokymosi tikslais aspektu?

Prašome pateikti gerosios patirties pavyzdžių, kaip galima įveikti šiuos sunkumus.

2. UŽSIENYJE PRALEISTAS LAIKOTARPIS IR JO PRATĖSIMAS

Siekis, kad daugiau jaunimo išvyktų mokytis į užsienio šalis, yra tik viena medalio pusė. Svarbu, priimančiosios organizacijos būtų pasirengusios juos kuo geriau priimti. Ir toliau problema išlieka nebrangaus būsto trūkumas, ypač didžiuosiuose miestuose, taip pat

nepakankamas priėmimo struktūrų tinklas (konsultacijų kabinetai, valgyklos, sveikatos apsaugos tarnybos ir t. t.); šios problemos gali dar labiau paaštrėti, jeigu judumas, kaip numatoma padidėtų.

2.1. Kuravimas ir integracija

Priimančioji organizacija (švietimo įstaiga, jaunimo organizacija, įmonė ir t. t.) turėtų naudoti atitinkamas priemones, pvz., kuruoti dalyvius, jiems patarti ir padėti veiksmingai integruotis į priimančiosios organizacijos aplinką, ir atlikti informacijos centro vaidmenį užtikrindama nuolatinę pagalbą.

Ar galite pateikti konkrečių gerosios patirties šioje srityje pavyzdžių?

2.2. Pripažinimas ir patvirtinimas

Nepaprastai svarbu judumo mokymosi tikslais laikotarpius tinkamai užregistruoti, pripažinti ir patvirtinti. Bolonijos procesas (aukštojo mokslo sistemoje), Kopenhagos procesas (profesinio švietimo ir mokymo sistemoje) bei Europos mokslinių tyrimų erdvė padėjo padidinti skaidrumą ir palengvinti kvalifikacijų bei švietimo kreditų pripažinimą; tai yra valstybės narės kompetencijos dalykas. Šiuo metu veikia šios Europos priemonės:

- Europos kreditų perkėlimo ir kaupimo sistema ECTS (aukštojo mokslo sistemoje);
- Europos profesinio švietimo ir mokymo kreditų sistema (ECVET, priimta 2009 m.);
- Europos kvalifikacijų sąranga (EKS);
- Bendra Bendrijos sistema, siekiant užtikrinti kvalifikacijų bei gebėjimų skaidrumą (*Europass*) Sprendimas 2241/2004/EB). Jai priklauso *Europass Mobility* (*Europass* judumas), judumo patirties registracijos sistema, aukštojo mokslo diplomų priedų sistema (sukurta bendromis UNESCO-CEPES, Europos Tarybos ir Europos Komisijos pastangomis), o taip pat profesinio mokymo pažymėjimų priedų sistema;
- „Jaunimo paso“ pažymėjimas jaunimo mainams ir savanorių veiklai;
- Europos mobilumo kokybės chartija.

Aukštojo mokslo sistemoje dar veikia Europos regiono kvalifikacijų pripažinimo aukštojo mokslo srityje konvencija (Lisabonos pripažinimo konvencija), sukurta 1997 m. Europos Tarybos ir UNESCO.

Už tinkamą daugelio šių priemonių panaudojimą yra atsakingos nacionalinės institucijos. Pripažinimo procesas gali būti paspartintas, jei naudojantis esamomis priemonėmis pavyktų sudaryti pripažinimo sutartis regionų ir sektorių lygmenimis. Dabartinė bendrojo ir profesinio mokymo orientacija į mokymosi rezultatus³⁹ ir kvalifikacijų sistemos formavimasis sudarys sąlygas mokykloms, universitetams, verslo įmonėms, jaunimo organizacijoms ir kt. lengviau parengti judumo laikotarpių rezultatų pripažinimo susitarimus. Pripažinimo užtikrinimo procedūros labiausiai išvystytos aukštojo mokslo srityje, tačiau ir čia esama problemų.

³⁹ Mokymosi pasiekimai – tai teiginiai apie tai, ką besimokantysis žino, supranta ir sugeba daryti pasibaigus mokymosi procesui.

Tačiau tinkama veikla po judumo laikotarpio neapsiriboja vien oficialiu rezultatų pripažinimu. Svarbu ne tik užregistruoti įgytas formalias žinias, pvz., *Europass Mobility*, *Youth Pass* ar diplomų prieduose, bet, siekiant mokytis visą gyvenimą, turi būti patvirtinti ir neformaliojo bei mokymosi savišvietos rezultatai⁴⁰.

Informacija. Aukštojo mokslo kreditų perkėlimo ir kaupimo sistema ECTS.

ECTS – tai priemonė, leidžianti aukštųjų mokyklų studentams rinkti kreditus. ECTS yra besimokančiajam skirta sistema, kuria siekiama padidinti mokymosi rezultatų ir mokymosi procesų skaidrumą. Ja siekiama palengvinti kvalifikacijų ir mokymosi vienetų planavimą, skyrimą, vertinimą, pripažinimą ir patvirtinimą bei studentų judumą. ECTS plačiai naudojama formaliojo aukštojo mokslo srityje ir gali būti taikoma kitai mokymosi visą gyvenimą veiklai. Ji buvo sukurta pagal programą *Erasmus*, tačiau dabar tapo viena pagrindinių Europos aukštojo mokslo srities (Bolonijos proceso) priemonių.

http://ec.europa.eu/education/archive/million/charter_en.html

Iš savo patirties atsakykite, ar formaliojo ir neformaliojo mokymosi rezultatų pripažinimas ir patvirtinimas iki šiol tebėra svarbi judumo kliūtis?

Prašome pateikti konkrečių pavyzdžių ir savo nuomonę apie tai, kaip galima pagerinti padėtį.

3. NAUJA PARTNERYSTĖ JUDUMUI SKATINTI

3.1. SUTELKTI SUINTERESUOTĄSIS ŠALIS IR IŠTEKLIUS

Ženklaus jaunimo judumo galimybių plėtimas už šiuo metu egzistuojančių programų ribų negali būti vienos kurios nors suinteresuotosios šalies darbas. Norint įveikti dabartines judumo kliūtis, reikia suderinto visų sektorių darbo – nuo kalbų mokymo iki savanorių veiklos. Reikalinga nauja partnerystė, kurioje valstybės institucijos dirbtų drauge su pilietinės visuomenės ir verslo atstovais. Galima skatinti specialistų asociacijas, nevyriausybinės organizacijas ir jaunimo organizacijas aktyviau plėtoti jaunimo judumą. Judumą galima paversti visų su tuo susijusių politikos sričių – nuo ugdymo ir profesinio rengimo iki mokslinių tyrimų, verslo ir naujovių – dedamąja dalimi⁴¹. Galima paskatinti pilietinės visuomenės organizacijas dalyvauti giminiavimosi projektuose, sekant susigiminiavusių miestų pavyzdžiu, ir šiam dialogui sukurti atskiras sistemas. Tai galima skatinti per esamas Europos programas. Europos regionai turi potencialo atlikti svarbų vaidmenį šioje judumo partnerystėje. Daugelis iš jų jau dabar atlieka svarbų darbą skatindami judumą, teikdami, be

⁴⁰ Europos lygmeniu vartojamos tokios apibrėžtys: formalusis mokymasis paprastai vyksta švietimo ar profesinio mokymo įstaigoje, turinčioje aiškiai struktūruotus mokymo tikslus, mokymo laiką ir mokymo paramą. Šis mokymasis yra sąmoningas besimokančiojo pasirinkimas ir yra patvirtinamas pažymėjimais. Neformalusis mokymasis vyksta ne švietimo ar profesinio mokymo įstaigoje, jis dažniausiai nepatvirtinamas pažymėjimu. Tačiau besimokantysis jo imasi sąmoningai, jis turi aiškiai struktūruotą tikslą, laiką ir paramą. Savišvietos būdu mokomasi iš kasdieninių situacijų darbo aplinkoje, šeimoje, laisvalaikiu. Toks mokymasis neturi aiškios struktūros ir dažniausiai nepatvirtinamas pažymėjimu. Dažniausiai besimokantysis jo imasi nesąmoningai.

⁴¹ Mokslinių tyrimų srityje pradėjo veikti partnerystė, pagrįsta Tarybos išvadomis dėl geresnių karjeros ir judumo galimybių: Europos mokslininkų partnerystė, 2008 m. rugsėjo 26 d. <http://register.consilium.europa.eu/pdf/en/08/st13/st13671.en08.pdf>.

kita ko, reikalingą finansinę paramą, priimdami atvykstančius ir konsultuodami teisės klausimais.

Geroji patirtis: Regionų bendradarbiavimas

Toskanos, Katalonijos ir Vakarų Jotalando regionai pasirašė dvišalius susitarimus skatinti įvairių sektorių judumą, t. y. mokyklų, pameistrių, aukštesniojo mokymo įstaigų, jaunų absolventų ir verslo atstovų. Šie regionai sukūrė tarpregioninio judumo kokybės chartiją, kurios tikslas – užtikrinti didesnį judumo srautų planavimo kokybės skaidrumą.

<http://www.mob-reg.eu>

Mokyklos ir universitetai gali bendromis jėgomis imtis veiksmų, padedančių moksleiviams pasirengti aktyvesniam judumui tapus studentais, pvz., rengti konkrečių mokslo sričių vasaros universitetus vidurinių mokyklų aukštesniųjų klasių moksleiviams. Remiantis iniciatyva *Comenius-Regio*⁴² ir „Veiklaus jaunimo“ programos judumo elementais, galima suaktyvinti sąveiką su kitais neformaliojo švietimo sektoriaus dalyviais.

Informacija. Partnerystė Comenius Regio

Ši partnerystė siūlo finansinę paramą tarpregioniniam bendradarbiavimui mokyklinio ugdymo srityje ir Europos regionų ir savivaldybių gerosios patirties mainams. Regionų valdžios institucijos, susijusios su mokykliniu ugdymu, drauge su mokyklomis ir kitais regiono ar savivaldybės partneriais kviečiamos užmegzti partnerystę su kitais regionais ir bendradarbiauti bet kurioje abu dalyvius dominančioje srityje. Judumo tarp dviejų partnerių regionų skatinimas ir tvarių judumo schemų kūrimas moksleiviams gali būti viena iš partnerystės *Comenius Regio* veiklos sferų. Pirmosios *Comenius Regio* partnerystės programos pradės veikti 2009 m. rudenį.

http://ec.europa.eu/youth/pdf/doc716_en.pdf

Vienas iš svarbių jaunimo judumo aspektų yra jo finansavimas. Nors finansinės paramos stoka nėra vienintelė, dažnai net ne pagrindinė, kliūtis judumo plėtrai, aišku, kad norint suteikti judumo galimybes visoms jaunimo grupėms būtina labai išplėsti finansavimo bazę, išeinant už esamų ir potencialių Europos judumo programose numatytų ribų. Kai kurie regionai jau dabar naudojami Europos socialinio fondo lėšomis judumui paremti, ypač profesinio mokymo srityje. Įgyvendinant *Marie Curie* programą, buvo sukurtas naujas finansavimo mechanizmas (COFUND), skirtas paremti esamas ar naujai sukurtas regionines, valstybines ir tarptautines programas, skatinančias tarpvalstybinį judumą profesinio mokymo ir karjeros raidos srityse. Struktūriniai fondai ateityje gali suteikti kitų galimybių paremti judumą. Europos investicijų bankas šiuo metu remia nemažai valstybinio ir regioninio lygmens iniciatyvų, susijusių su aukštojo mokslo studentų paskolomis. Esama galimybių panaudoti Europos investicijų banko išteklius, plečiant judumo finansavimą. Šie skirtingi finansavimo šaltiniai padeda ES atlikti pagrindinį vaidmenį skatinant judumą mokymosi tikslais. Tačiau norint pasiekti tikslą – teikti judumo galimybių daug platesnei gyventojų grupei, – Europos finansavimą gali tekti pertvarkyti, o esamas priemones perorientuoti, darant šią veiklą pastebimesnę ir veiksmingesnę. Vis dėlto Europos finansavimo nepakaks, reikės surasti daug platesnę finansinę bazę. Europos, atskirų valstybių ir regionų institucijos turi bendradarbiauti su švietimo įstaigomis, pilietinės visuomenės struktūromis ir vietos valdžios

⁴² Partnerystė „Comenius Regio“: naujos tarpregioninio bendradarbiavimo galimybės mokyklinio švietimo srityje; 2008 11 3; <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/08/1621&format=HTML&aged=0&language=EN&guiLanguage=fr>.

institucijomis, užsiimančiomis judumo skatinimu, ir bendromis pastangomis siekti finansuoti judumą.

Kaip geriau sutelkti visus valstybės, regiono ir vietos lygmens dalyvius ir išteklius, siekiant skatinti jaunimo judumą?

Ar galite pateikti sėkmingos teritorinės partnerystės pavyzdžių?

Ar galite pateikti gerų pavyzdžių ir naujovių idėjų, finansuojant jaunimo judumą?

3.2. Aktyvesnis verslo pasaulio dalyvavimas

Yra galimybių dar labiau sustiprinti verslo pasaulio motyvaciją remti jaunimo judumą ir dalyvauti jame. Stažuočių, mokslo tyrimo programos ir bendradarbiavimo projektai, leidžiantys jaunimui dirbti įmonėje ar drauge su įmone, pavieniui arba tarpdisciplininėje grupėje, turėtų būti skatinami visuose sektoriuose ir visose mokslo srityse. Verslo atstovus reikia įtikinti judumo mokymosi tikslais vertingumu, kad jie įdėtų papildomų pastangų, kurių reikia kuriant daugiau vietų jaunimui. Verslas, bendradarbiaudamas su Europos, nacionalinėmis ir regionų institucijomis, taip pat gali prisidėti prie jaunimo judumo finansavimo⁴³.

Jaunųjų verslininkų judumas padeda skatinti Europos verslo įmonių internacionalizavimą ir jų konkurencingumą. Kai Europos inovacijos ir technologijos institutas (EIT) pradės dirbti visu pajėgumu, jis suteiks studentų, akademinės srities darbuotojų bei mokslo darbuotojų padidėjusio judumo pavyzdžių visose veiklos sferose⁴⁴.

Informacija Programos *Marie Curie* veikla

Programa *Marie Curie* siūlo įvairias mokslininkų geografinio ir tarpdalykinio judumo galimybes. Pavyzdžiui, pirminio mokymo tinklai (ITN) siūlo pradedantiems mokslo darbuotojams galimybes tobulinti mokslinių tyrimų įgūdžius, įsiliesti į veikiančias tyrimų grupes, sukurtas tarptautinėse sistemose, ir gerinti karjeros perspektyvas. Per tinklus randami ir įdarbinami mokslo darbuotojai, jiems siūlomos specializuoto mokymo programos ir suteikia galimybių dirbti su privačiu sektorium. Kitas pavyzdys – *Marie Curie* pramonės ir mokslo įstaigų partnerystė (IAPP), kuriai gali priklausyti įvairaus dydžio ir pobūdžio universitetai ir įmonės, norintys vykdyti bendrus mokslinius tyrimus. IAPP tikslas – rengiant darbuotojų stažuotes, skatinti komercinio ir nekomercinio sektoriaus įgūdžių mainus.

<http://ec.europa.eu/mariecurieactions/>

Geroji patirtis. Pameistrių stažuotės užsienyje

Šia bendra Badeno-Viurtembergo (Vokietija) Pramonės ir amatų rūmų bei metalo ir elektros pramonės įmonių iniciatyva siekiama paremti pameistrių stažuotes užsienyje ir suteikti tarptautinį matmenį profesiniam technikos specialistų rengimui, geriau juos parengiant Europos darbo rinkai.

<http://www.goforeurope.de/home.html>

⁴³ Taip pat žr. Komisijos komunikatą „Naujoji universitetų modernizavimo partnerystė. ES forumas universitetų ir įmonių dialogas“, COM(2009) 158.

⁴⁴ <http://eit.europa.eu>.

Kaip paskatinti įmonių motyvaciją aktyviau dalyvauti skatinant jaunimo judumą? Prašome pateikti gerosios patirties pavyzdžius.

3.3. Virtualūs tinklai ir eTwinning

Virtualusis judumas, t. y. interneto ir kitų elektroninių informacijos bei ryšių priemonių naudojimas, dažnai suteikia stimulą pasirengti fizinio judumo laikotarpiui. Tai nėra fizinio judumo pakaitalas, tačiau suteikia jaunimui galimybių pasirengti išvykai į užsienį ir gali sukurti būsimo fizinio judumo sąlygas – padeda užsimegžti draugystei, kontaktams ir socialinių pažinčių tinklui ir t. t. Be to, tai galimybė palaikyti ryšius su priimančiąja šalimi ir pasibaigus judumo laikotarpiui. Taip pat tai tarptautinio bendravimo galimybė tiems besimokantiems, kurie dėl įvairių priežasčių negali arba nenori vykti į užsienį. Taigi IRT galima naudoti elektroninės partnerystės tikslais ir kaip virtualią platformą mokytojams, kitiems proceso dalyviams, suinteresuotiesiems asmenims, interaktyvioms bendruomenėms, atvirų šaltinių iniciatyvoms ir kt. Virtualusis judumas gali būti laikomas tinkama ir praktiška žemesnių klasių moksleivių judumo forma, nes jiems kelionės į užsienį gali būti neprieinamos. Elektroninė partnerystė gali pagerinti judumo iniciatyvų kokybę (pvz. padėti geriau jam pasirengti) ir padaryti jas tvaresnes.

Informacija. Comenius eTwinning

Programos Comenius plėtojamas paprogramė eTwinning, kuria siekiama populiarinti informacinių ir ryšių technologijų naudojimą mokymuisi bendradarbiaujant, plėtoti europietiškumo matmenį, skatinti dalijimąsi ištekliais, patirtimi ir IRT naudojimą visose Europos mokyklose. Per eTwinning pradinės ir vidurinės mokyklos užmezga interneto partnerystės ryšius su kitų Europos šalių mokyklomis. Pagrindinis eTwinning rezultatas – bendri pedagoginiai projektai, kuriuos kuria bendraujančios mokyklos, naudojamos Europos eTwinning interneto portalo priemonės ir erdvė. Originaliausias eTwinning bruožas yra tas, kad čia, užuot finansavus individualius projektus, siūloma parama, paslaugos, idėjos, priemonės ir pripažinimas veiklai, susijusiai su mokyklų bendradarbiavimo gerinimu. Visoje Europoje eTwinning projekte dalyvauja daugiau kaip 50 000 mokyklų.

<http://www.etwinning.net/en/pub/index.htm>

Geroji patirtis. Virtuali „skaitmeninių studentų“ stovykla

Europos atvirojo ir nuotolinio mokymo teikėjų tinklas kuria virtualią stovyklą, skirtą „skaitmeniniams studentams“, kurios tikslas suteikti atvirojo mokymo šaltinius bei priemones ir užtikrinti skirtingos elektroninio mokymo aplinkos, naudojamos universitetuose partneriuose, tarpusavio suderinamumą.

www.vicadis.net

Kaip geriausiai panaudoti IRT, kad būtų galima sukurti vertingas virtualiojo judumo galimybes, skirtas fiziniam judumui praturtinti?

Ar galima eTwinning principą naudoti kituose mokymo sektoriuose, pvz., savanorių veikloje, profesinio rengimo srityje?

3.4. Įtraukti kitus proceso dalyvius

Kaip jau buvo minėta 1.2. skyriuje, entuziastingas mokytojas, profesinio rengimo specialistas ar su jaunimu dirbantis asmuo, patyręs judumo naudą, gali tapti svarbia motyvuojančia jėga, skatinančia jaunuolius išmėginti judumo galimybę užsienyje. Tokie asmenys gali patikimai paaiškinti judumo privalumus ir tapti savotiškais jaunimo judumo ambasadoriais.

Tačiau tam, kad mokytojai, profesinio rengimo specialistai ir su jaunimu dirbantys asmenys patys būtų judūs ir padėtų jaunimui išvykti į užsienį, dažniausiai reikia nemenkų asmeninių pastangų. Reikėtų skatinti mokyklose, universitetuose ir profesinio rengimo įstaigose dirbančių mokytojų, dėstytojų bei rengimo specialistų judumo laikotarpius, pripažinti juos neatskiriama jų karjeros dalimi; tas pats principas galioja ir jaunimo organizacijų darbuotojų judumo atžvilgiu.

Mokytojų, profesinio rengimo specialistų ir asmenų dirbančių su jaunimu laiką ir pastangas, kuriuos jie skiria padėdami jaunuoliams pasirengti laikotarpiui užsienyje, reikia deramai pripažinti, įtraukti juos į pareigybių aprašymus ir veiklos planus. Pernelyg dažnai judumo galimybes lemia asmeninis mokytojo, profesinio rengimo specialisto ar asmens dirbančio su jaunimu suinteresuotumas: ieškodamas judumo galimybių, jis tam skiria savo laisvą laiką ir privačius išteklius. Reikia sukurti šios grupės skatinimo ir pripažinimo už atliekamą vertingą darbą sistemą.

Tai galėtų būti bendrojo lavinimo ir profesinio rengimo mokytojų judumo galimybių kūrimas visose tikslinėse srityse, pvz., abipusės mokytojų mainų schemos. Ypatingą dėmesį reikia skirti profesinio rengimo mokytojų švietimui strateginėse srityse, kuriose trūksta tam tikrų įgūdžių, kaip numatyta komunikate „Nauji gebėjimai naujoms darbo vietoms“⁴⁵.

Ypač svarbi kitų proceso dalyvių grupė yra kalbų mokytojai. Nors atrodytų savaime suprantama, kad kalbų mokytojai turėjo bent šiek tiek pagyventi šalyje, kurios kalbos jie moko, tačiau taip yra toli gražu ne visoje Europoje. Be to, kalbos mokytojai turi turėti galimybių mokytis savo gimtosios kalbos užsienyje.

Dar viena grupė žmonių, kurie gali būti naudingi šiam reikalui, yra judumo programoje dalyvavę asmenys, t. y. aukštųjų mokyklų absolventai ir įvairiais tinklais susieti moksleiviai, studentai bei buvę savanoriai.

Geroji patirtis.

Marie Curie mokslininkų asociacija

MCMA – tai jaunųjų mokslininkų, gavusių Europos Bendrijos judumo mokslinių tyrimų stipendijas, asociacija. Ji teikia informaciją jauniems Europos mokslininkams ir suteikia jiems galimybę diskutuoti.

<http://mcfa.eu>

Erasmus studentų tinklas

⁴⁵ Nauji gebėjimai naujoms darbo vietoms. Darbo rinkos ir gebėjimų poreikių numatymas bei derinimas, SEC(2008) 3058, http://ec.europa.eu/education/lifelong-learning-policy/doc/com868_en.pdf.

Programos Erasmus studentų tinklas – pelno nesiekianti tarptautinė studentų organizacija. Jos misija – skatinti aukštųjų mokyklų studentų judumą, laikantis principo „Studentai padeda studentams“. Tinklas teikia paslaugas ir informaciją 150 000 studentų.

www.esn.org

Programos Erasmus Mundus absolventų asociacija

Programos Erasmus Mundus studentų ir absolventų asociacijos (EMA) misija yra sukurti tinklų kūrimo, bendradarbiavimo ir ryšių palaikymo forumą bei populiarinti Erasmus Mundus kaip puikią Europos tarptautinio švietimo programą. EM absolventai yra geriausi šios programos populiarinimo ambasadoriai savo gimtosiose šalyse, nes patys gerai žino studentų poreikius, problemas ir kalba jų kalba.

www.em-a.eu

Ar kitų proceso dalyvių (mokytojų, profesinio rengimo specialistų, asmenų, dirbančių su jaunimu ir t. t.) judumo galimybės reikėtų labiau remti ir populiarinti Europos programose?

Kokios, Jūsų nuomone, yra svarbiausios kliūtys, trukdančios mokytojams ir profesinio rengimo specialistams aktyviau skatinti judumą?

3.5. Judumo tikslai

Švietimo taryboje 2008 m. lapkričio mėn. ministrai pareiškė visokeriopai remiantys jėgų sutelkimą judumui skatinti; dabar reikėtų pasistengti šią paramą išreikšti konkrečiais tikslais. Konkretūs tikslai, kuriuos reikia pasiekti atskirose srityse, gali tapti galingais įrankiais, skatinančiais valstybes nares, regionų valdžios institucijas ir organizacijas parengti aiškia strategija. Dabartiniai švietimo ir profesinio rengimo sistemų tikslai yra Lisabonos strategijos dalis, tačiau judumo skatinimas kol kas jiems nepriklauso. Jau pasirodė, kad esami tikslai yra naudingas atvirojo koordinavimo metodo įrankis, ypač prireikus skatinti suinteresuotųjų šalių motyvaciją siekti naujų rezultatų. Šiuo metu konkretūs su judumu susiję tikslai yra svarstomi atnaujintoje Švietimo ir mokymo strategijoje. 2009 m. balandžio mėn. pasiektas svarbus persilaužimas – atsižvelgiant į Bolonijos procesą nustatytas aukštojo mokslo judumo tikslas. Tai reiškia, kad iki 2020 m. bent 20 % Europos aukštųjų mokyklų absolventų būtų studijavę arba stažavęsi užsienyje (žr. 10 išnašą). Netrukus po to, 2009 m. gegužės mėn., Europos Taryba paragino Komisiją išnagrinėti galimybę tokius tikslus kelti profesinio rengimo bei mokymo ir mokytojų judumo srityse⁴⁶.

Šalia Europos ir nacionalinių orientacinių gairių, regionams, universitetams, mokykloms, įmonėms ir asociacijoms taip pat būtų naudinga nustatyti strategines gaires, atspindinčias jų mokymo ir įgūdžių ugdymo strategijas. Tai skatina atsakomybę ir didina motyvaciją siekti tikslų.

Geroji patirtis. Nacionalinio ir organizacinio judumo tikslai aukštojo mokslo srityje

Neseniai parengtoje Suomijos aukštojo mokslo institucijų tarptautinio matmens stiprinimo

⁴⁶ Žr. Tarybos išvadas dėl Europos bendradarbiavimo švietimo ir mokymo srityje strateginės programos, <http://register.consilium.europa.eu/pdf/en/09/st09/st09845.en09.pdf>.

2009–2015 m. strategijoje nustatė judumo tikslai iki 2015 m.: universitetų studentų ir stažuotojų judumas turi pasiekti 6 % (2007 m. – 3,8 %), o aukštųjų technikos mokyklų – 8 % (2007 m. – 6,1 %).

Austrijos vyriausybė paskelbė, kad iki 2020 m. 50 % visų absolventų turės būti dalyvavę jų studijų programą atitinkančiuose judumo projektuose.

Tikslus kelia ne tik vyriausybės: Vokietijos akademių mainų tarnyba DAAD taip pat siekia, kad bent 50 % absolventų mokymosi laikotarpiu būtų dalyvavę judumo programose.

Ar konkretūs tikslai yra naudingi nustatant judumo strategiją? Jei taip, kokio lygmens jie turėtų būti (Europos, nacionalinio, institucijų, sektorių ir t. t.)?

Prašome pateikti gerosios patirties pavyzdžių.

IŠVADOS

Ši žalioji knyga parengta, siekiant aptarti įvairius klausimus susijusius su jaunų europiečių judumu mokymosi tikslais, kad ir kokių dalykų ir kokioje aplinkoje jie mokytųsi.

Šiuo metu Europos Komisija ragina visus suinteresuotąsias šalis, nuo šalių vyriausybių iki pavienių asmenų, remti jos pastangas, kad jaunimo judumas taptų taisykle, o ne išimtimi. Pripažįstant, kad, esant dabartinei ekonomikos padėčiai, šis tikslas yra tolygus iššūkiui, nereikia pamiršti, kad judumas mokymosi tikslais yra esminis bendros Europos strategijos apsirūpinti ateičiai reikalingais įgūdžiais veiksnys.

Žaliojoje knygoje aptariamos įvairios sritys, kuriose reikia didesnių pastangų. Daugeliui šių pastangų prireiks valstybinio, regioninio ar konkrečių institucijų lygmens veiksmų, taip pat aktyvaus pilietinės visuomenės, įmonių bei kitų suinteresuotųjų šalių dalyvavimo.

Siūlomi įvairūs veiksmai, kuriuos galima įgyvendinti įvairiais lygmenimis. Siūlymais siekiama grįžtamojo ryšio; tai nereiškia, siūlymų sąrašas yra baigtinis. Visi suinteresuotieji dalyviai raginami prisijungti prie šios diskusijos ir teikti pasiūlymus. Komisija atidžiai įvertins rezultatus ir parengs tolesnių praktinių veiksmų pasiūlymą.

KAIP DALYVAUTI KONSULTACIJOJE

Atsakymai į žaliosios knygos klausimus bus renkami dviem lygmenimis.

Pirma, Komisija kviečia suinteresuotąsias šalis atsakyti į tekste pateiktus atvirus klausimus, taip pat tolesnius pamąstymus ir gerosios patirties pavyzdžius.

Bus išsaugotas visų asmens duomenų anonimiškumas. Asmenys, pateikiantys informaciją organizacijos vardu, prašomi nurodyti atstovaujamos organizacijos pavadinimą ir veiklos pobūdį. [Specialistų organizacijos kviečiamos užsiregistruoti Komisijos interesų grupių atstovų registre \(http://ec.europa.eu/transparency/regrin\).](http://ec.europa.eu/transparency/regrin)

Atsakymus galima siųsti elektroniniu paštu adresu EAC-GREEN-PAPER-MOBILITY@ec.europa.eu.

arba paštu

EAC GREEN PAPER MOBILITY

DG EAC/B3

MADO 11/14

European Commission

B-1049 Brussels

Antra, internete paskelbtas plačiajai visuomenei skirtas klausimynas su keliais atsakymų variantais

http://ec.europa.eu/dgs/education_culture/consult/index_en.html

Viešosios konsultacijos bus baigtos **2009 m. gruodžio 15 d.**